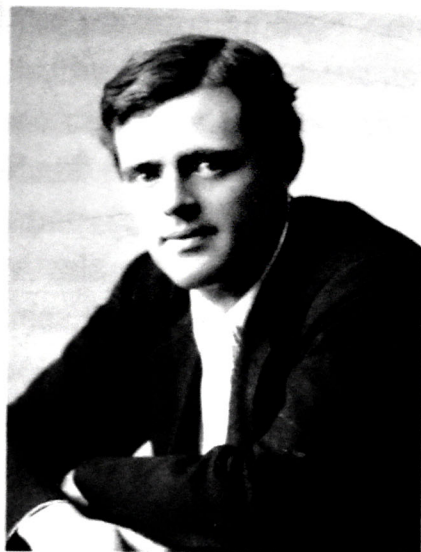

*AMERİKA***Cek London**

(1876-1916)

283

1 (16) 2020

Ah-kimin göz yaşları*HEKAYƏ**Tərcümə: Leyli Əliyeva*

Ortaq başlanğıc və intibah dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı şöbəsinin aparıcı elmi işçisi

leyli.aliheydar@mail.ru

Ah-Kimgilin bağçasında yenə də hay-küy qopmuşdu. Qonşular tez-tez bu hay-küyü eşitdiklərindən daha təəccüblənmirdilər. Ah-Kimin anası yenə də onu kö-təkləyirdi.

Ah-Kim uşaq deyildi. Düz əlli yaşı vardı. O, tacir idi və mağazasının üstündə də bu sözlər yazılmışdı: "Ah-Kim, Ticarət Şirkəti". Bağçada, elə bu mağazanın dalında anası yenə də onu döyürdü. Ah-Kim bəstəboy və elə kombul idi ki, qarpıza oxşayırdı. O, anasının bambuk ağacı ilə, dolu kimi yağdırdığı zərbələrdən əyilib-qalxır, özünü gah əlləri, gah da qolları ilə qorumağa çalışırdı.

Onun anası 74 yaşlarında arıq, tündməcəz bir qadın idi. Ah-Kim istəsəydi, onun əlindən qurtula bilərdi, amma buna heç cəhd göstərmirdi. Anası ona görə döyürdü ki, o, Li-Fa ilə çox söhbət eləyirdi. Oğluna onunla danışmağı qadağan etmişdi, amma o, həmin gün küçədə Li-Faya rast gəlmiş, yarım saat söhbət etmişdi. Qonşusu xamım Çanq-Lusi onu görmüş və anasına xəbərlemişdi. Ah-Kim qonşunu lənətləyirdi. O, eyni zamanda telefonu da lənətləyirdi, çünki qonşu məhz o telefonla onun anasına xəbər vermişdi. Anasının Li-Fadan zəhləsi gedirdi, çünki o, qədim Çin adət-ənənə-

sini gözləmirdi. Ağdərili qadınlar kimi geyinir və özünü onlar kimi aparırdı. O, iki dəfə ərə getsə də, uşağı olmamışdı. Birinci əri suda boğulmuş, ikinci ərini isə at vurub öldürmüşdü. Ah-Kimin anası belə şeyləri xoşlamırdı. Oğlu istəyirdi ki, Li-Fa ilə evlənsin, amma anası buna razılıq vermirdi.

Ah-Kim bağçada döyülmək istəmirdi, çünki qonşular onu pəncərələrindən görə bilirdilər. O, həmişə anasına yalvarırdı ki, onu evdə döysün, amma qadın, oğlunun yalvarışlarına heç məhəl qoymurdu. İndi isə ana getdikcə daha çox qəzəblənirdi, çünki o yenə də ağlamırdı. Ana istəyirdi ki, oğlu ağlasın. “Niyə ağlamırsan, hə?” deyər soruşdu. “Nə bilim” – Ah-Kim cavab verdi. Nəhayət, ana o qədər əldən düşdü ki, əli əsdiyindən və nəfəsi kəsildiyindən cubuğu yerə saldı. Ah-Kim şəfqətlə ona baxdı. Sonra stul gətirib təklif etdi ki, anası oturub dincəlsin. Amma o, hirsələ döndü və evə girdi. Ah-Kim ağrıyan yerlərini ovuşdura-ovuşdura nəvaziş dolu baxışlarını anasına zillədi. Sonra gülümsədi. Adama elə gəlirdi ki, döyülməyindən həzz alır.

O lap usaqlıqdan döyülmüşdü. Ah-Kim uşaq vaxtı Çinin Yanqtsi çayının sahilində yaşamışdı. Atası kuli (muzdur) idi. Başqa kulilər kimi o da çay yuxarı qayıq dartıb aparmaqla məşğul olurdu. Onun babası da, bir sözlə ulu babaları da, eyni işi görmüşdülər. Ah-Kim böyüyəndə, o da kuli oldu. Bu, çox şərəfli bir peşə idi. Amma ağır, gəliri isə az idi. Uzun yay günlərində on altı saat işləyən kuli bir sentdən çox qazana bilmirdi. Qazanc bütün nəsillər boyu eyni olmuşdu. Belə bir qazancla dolanırdılar. Hər halda acından ölmürdülər. Ah-Kim onu suda boğulmaqdan xilas edən bir matrosla tanış olana qədər bu işdən razı idi. Matros dənizlər boyu səyahət etmişdi. O, Ah-Kimə Havay Adaları barədə çox danışmışdı. Özü oralarda olmamışdı, amma bu barədə başqalarından eşitmişdi. Kantondan ora çox çinli getmişdi. Matrosun deyinə görə, bu adalar işçilər üçün bir cənnət idi. Havayda heç vaxt saxta və ya aclıq olmazdı. Orada donuzlar elə yemlənməmişdən də kök olurmuş. Əməkhaqqı! O da qızıl pulla – ayda on dollar! Şəkər qamışı krallarının “ağ iblislər”indən bunu almaq üçün çinli kuli çox şey etmişdi. Bir ildə bir kuli 120 qızıl pul (dollar) alırdı. Bu, onun öz yurdunda gördüyü daha ağır, əzablı işin müqabilində qazandığından yüz dəfə çox idi. Hələ üstəlik havası da gözəldi.

İyirmi dörd yaşında Ah-Kim işdən və doğma yurdundan çıxıb getməyi qərara aldı. O, Havaya getmək istəyirdi, amma anası qoymurdu.

Anası onun həm döyürdü, həm də yalvarırdı ki, getməsin, amma bütün bunlar əbəs idi. Ah-Kim böyük dənizə çıxmaq üçün çay aşağı getdi. O, hələlik anasını özü ilə apara bilməzdi. Buna görə də anası ildə bir dollara evlərin birində qulluqçu işləməyə məcbur oldu. Ah-Kimin macərələri çox, məhrumiyyətləri, əziyyətləri acınacaqlı idi. O, Havaya çatanda artıq iyirmi altı yaşında idi. Şəkər plantasiyası kralları ilə, beş il plantasiyada qul kimi işləmək üçün müqavilə bağladı. O, evdəkindən yüz dəfə çox alırdı, amma ona ikrahla baxırdılar. Havayda plantasiya muzduru mənfurdan da mənfur sayılırdı. Amma Ah-Kim səbirli olmağı öyrənmişdi. Şəkər qamışı plantasiyasında işləmək dəhşətli idi. O, birinci il tiryək qəbul etməklə rahatlıq tapırdı. Amma həddən artıq baha olduğundan onu atdı.

Beşinci ilin sonlarında onun bankda beş yüz dollar pulu vardı. O, bu pulla artıq geriye - Çinə qayıdıb varlı bir adam kimi ömrünün axırınadək yaşaya bilərdi. Amma

geriyə qayıtmaq istəmirdi. Şöhrətpərəst olmuşdu. İşi və ingilis dilini gözəl öyrənmək üçün o, plantasiya mağazasına dəftərxana işçisi kimi daxil oldu. Altı ay ərzində bu işi plantasiya fermerindən də yaxşı öyrəndi. Axşam əməkhaqqısını alırdı. Əgər qalsaydı, daha çox pul təklif edərdilər. Amma o bu işi hərtərəfli öyrənmək istəyirdi. Onun üçün də Boniluluya getdi. Orada az maaşla böyük bir qastronomda işə girdi. İlyarımdan sonra sahibkarları ona ayda yetmiş beş dollar verirdilər. Onlardan ayrılıb bu pula özünə şəxsi mağaza açdı. Ah-Kim gümrəlaşmışdı. Onun şəraiti ildən-ilə yaxşılaşırdı. Amma iki şey çatmırdı - həyat yoldaşı və bir də əvvəllər onu döyən anası.

Otuz yeddi yaşında olarkən o, içərisində mağaza da olan bir ev aldı. Evlənməyə cəmi beş yüz dolları çatmırdı. Onun ideali balaca ayaqları olan əsil çin qadını idi. Honoluluda yaşayan yaşlı Fu-Yi-Pinin xırda ayaqlı olan bir qızı var idi. O, qızını beş yüz dollara məmnuniyyətlə Ah-Kimə verməyə razı olmuşdu. Ah-Kim, həqiqətən, balaca ayaqları olan bir qadınla evlənməyi çox istərdi. Amma o, daha çox anasını - onu yaxşıca döyən anasını arzulayırdı. Buna görə də evlənmək əvəzinə o, lap az pula anasını yanına gətirdi. Anasına iki xidmətçi, üç təsərrüfat işçisi və bir də bütün tapşırıqlarını yerinə yetirən bir nəfər tutaraq onu əsl ev xanımı etdi.

Düz on üç il o, anası ilə birgə çox xoşbəxt yaşadı. Adəti üzrə, hansısa bəhanə ilə - günahı oldu, ya olmadı - anası yenə onu döyürdü. Axır vaxtlar Ah-Kim əvvəlkindən də çox evlənmək istəyirdi. İstəyirdi ki, ondan sonra onun işlərini davam etdirən oğlanları olsun. Amma onun qadın haqda fikri dəyişmişdi. O artıq balaca ayaqlı qadın istəmirdi. Tez-tez onun xəyalına azad, təbii, normal ayaqları olan bir qadın gəlirdi. Belə bir qadın atası çinli, anası isə yerli olan Li-Fa idi.

“Mən yarıçinli qızı özümə gəlin etmərəm”, – Ah-Kimin anası təkrar-təkrar deyirdi. “O, xalis çinli olmalı və bizim köhnə adətlərimizə əməl etməlidir. Bu abırsız Li-Fa isə onlara gülür. O, heç vaxt sənin dədə-babalarının ənənələrinə hörmət etməyəcək. O, heç vaxt ərinə və qayınanasına itaət göstərməyəcək”.

Bu məsələni onunla məsləhətləşmək mənasız idi. Li-Fa məsələsində ana haqlı idi və Ah-Kim bunu bilirdi. Li-Fa müasir qadın idi. Təhsil almışdı. O, ingiliscə və havayca oxuyub-yazırdı, çin təbircə desək, abırlı idi. Heç nəyə inanmadığını deyirdisə də, (amma ürəyinin dərinliyində) cadüqərlərdən - Havay cadüqərlərindən qorxurdu. Amma heç vaxt Ah-Kimin anasının qulluqçusu olmazdı. O, yeni fikirli müasir qadın idi. Kişi kimi at çapar, bayramlarda rəqs edər, çimərlik paltarını geyib açıqca dənizdə çimərdi. Ah-Kim bunların fərqi varmırdı. O, anasından bir nəsil cavan idi. Və özünü qismən müasir kişi sayırdı. Artıq Honoluluyda köhnə imperiyanı respublikaya çevirmək istəyən çin inqilabçıları üçün xəzinədar idi o. Hələ üstəlik, köhnə nəsilə mənsub olan anasına da ehtiram göstərirdi. Özünü bambuk çubuğu altında da xoşbəxt sayırdı. Amma Li-Fasız özünü tam xoşbəxt saya bilmirdi. O, Li-Fanı sevirdi. Qarpız kimi yumru, ay kimi dəyirmi üzü olan bu adam çox işgüzar olsa da, qızı xatırlayan kimi haldan-hala düşürdü. Qız onun üçün əlvan bir çiçək, ətirli bir gül, bəyaz zanbaq idi.

Bir gün anası ona rəsm fırçası verdi. Fırçanın altına balaca bir yazı taxtası da qoyub dedi: “Evlənməyi burda təsvir elə”. O, deyiləni etdi.

“Bunlar nədi belə?” - deyə ana soruşdu. Ah-Kim baxanda burada üç şəkil işarəsi

olduğunu gördü: qulaq, əl və bir də bir qadın.

“Anası dedi: “Bir-bir say”.

Onları bir-bir saydı.

“Bu, əsil Çin evliliyidir, - qadın dedi. - Kişi qadının qulağından yapışib onu evinə aparır. Bax, sənin nəcabətli atan da məni evinə qulağından tutub gətirmişdi. Mən sənəlinə baxmışam. Bu əl o əl kimi deyil. Mən Li-Fanın da qulağına baxmışam. Sən heç vaxt onun qulağından tutub gətirə bilməyəcəksən. Onun qulağı o qulaqdan deyil. Mən hələ çox yaşayacağam və elə düşünürəm ki, öləndək oğlumun evində xanım olacağam”.

Bir gün Ah-Kimin anası evdə yox idi. Li-Fa bu fürsətdən istifadə etdi. Ah-Kim onu mağazasına çağırırdı. Onlar Ah-Kimin anası barəsində söhbət etməyə başladılar.

“O, mənimçün ən dəyərli insandır” - deyə Ah-Kim izah etdi. “Bu, Çin üçün çox yaxşıdır, - Li-Fa cavab verdi. - Amma Havayda artıq adətlər bütün əcnəbilər üçün dəyişib”.

“O, düz əlli ildir ki, mənim anamdır” - Ah-Kim ötkəm səslə dilləndi.

Li-Fa güldü: “Və əlli ildir ki, səni döyür”. Sonra özü haqda danışmağa başladı. O, iki dəfə ərdə olmuşdu: biri çinli, o birisi isə portuqaliyalı idi. Sonrakı onu döyməyə cəhd etmişdi. Çinli isə çox yaxşı ər idi. O, heç vaxt çinlidən başqa bir kəslə ailə qurmayacaq. Amma kişi onun qulağından yapışmamışdı.

“Sən bütün bunları hardan bilirsən? - deyə Ah-Kim təəccüblə soruşdu.

“Qonşu, Çanq-Lusi xanım deyib. O sənənin ananın dediklərinin hamısını mənə danışır. Hə, bəri başdan bunu da deyim ki, mənim qulağım o dediyi qulaqdan deyil. Məni qulağımdan tutub aparən hələ anasından doğulmayıb. Mən ərimlə ançaq əl-ələ tutub gedəcəyəm. Sənə gəldikdə isə, Ah-Kim, mən həmişə etibarlı olacağam və səni sevəcəyəm. Gün gələcək, sənənlə evlənəcəyəm və səni xoşbəxt edəcəyəm. Amma bu o vaxt olacaq ki, onda artıq anan daha səni döyməyəcək. Qonşu deyir ki, o səni çox möhkəm döyür”.

“Elədir”, - Ah-Kim təsdiqlədi.

O, ətli qolunu örtən paltarını dirsəyinə qədər cırmaladı. Onlar qapqara və göm-göy ləkələrlə örtülmüşdü. Hələ o, başını və üzünü zərbələrin çoxundan qorumuşdu.

Amma tez də əlavə etdi: “Onu da deyim ki, anam hələ məni ağılada bilməyib. Heç vaxt. Lap elə mən uşaq olan vaxtda da”.

“Hə, doğrudur, bütün bunları xanım Çanq-Lyusi mənə deyib. O deyir, elə sənənin anan da tez-tez şikayətlənir ki, səni heç vaxt ağılada bilmir”.

“İndi mən səni ağıladaram. Bu dəfə səni heç vaxt döymədiyim kimi, ağlayana qədər döyəcəm!” - deyə qəflətən otaqda görünən Ah-Kimin anası qiyyə çəkdi.

Onlar onun gəlməsindən xəbər tutmamışdılar.

Ah-Kim heç vaxt anasını belə qəzəbli görməmişdi. “Anacan, gəl o biri, arxa otaqlara keçək, - deyə Ah-Kim təklif etdi. - Pəncərələri, qapıları bağlayaq, orda məni döyərsən”.

“Yox, - ana qışqırdı, - burdaca, elə bu abırsızın gözləri qarşısında döyüləcəksən. Dayan bir, abırsız qadın!”

Li-Fa: “Elə mən özüm də qalmaq fikrindəyəm”.

“Sən heç vaxt mənim gəlinim olmayacaqsan”, - deyə yaşlı qadın bir az da coşdu. Li-Fa razılıq əlaməti olaraq başını tərپətdi.

“Amma bütün bunlarla yanaşı, - deyə o, əlavə etdi - sənın oğlun mənim üçüncü ərim olacaq!”

“Sən mənim ölməyimi nəzərdə tutursan?” - ana çığırdı.

“Hər səhər günəş çıxır, - Li-Fa dedi. - Mən bütün ömrüm boyu səhərlər onun çıxdığını görmüşəm. Möhtərəm Tay-Fu xanım, davam edin, oğlunuzu döyün, amma sonda mən güləcəm. Qabaqcadan xəbərdarlıq edirəm, mən güləcəm”.

Ah-Kim anasına hər cür rahatlıq yaratmaq üçün diz üstə çökdü. Ana bambuk çubuğı ilə zərbələr yağdırdı. Li-Fa gülməkdən uğundu.

“Bir az da bərk, möhtərəm Tay-Fu xanım”, - deyə o, qəhqəhə çəkib çığırdı.

Qoca qadın bütün gücündən istifadə etdisə də, zərbələr çox zəif idi. Birdən ana özünü itirmiş halda çubuğı əlindən yerə saldı. Ah-Kim ağlayırdı. Göz yaşları onun yanaqlarından leysan kimi tökülürdü. Li-Fa da donub qalmışdı. Amma daha çox çaşıb qalan Ah-Kimin özü idi. O, özünü heç cür ələ ala bilmirdi. Çubuq zərbələri dayansa da, o, göz yaşlarını saxlaya bilmirdi.

“Sən niyə o vaxt ağladın?” - deyə Li-Fa sonralar tez-tez ondan soruşurdu. – Elə gülməli görünürdü ki. O ki səni heç incitmirdi”.

“Biz evlənənə qədər səbr elə, - Ah-Kim cavab verdi. - Onda sənə deyəcəm”.

İki il sonra bir gün, günorta çağı Ah-Kim iclasdan evə qayıdarkən anasını yatağında ölmüş gördü. Onun alını əvvəllər heç vaxt belə dar, ancaq məğrur görünməzdi. Amma üzündə donmuş bir təbəssüm vardı. O, əziyyət çəkmədən ölmüşdü. Ah-Kim hamıdan birinci Li-Faya zəng etdi.

Onların toyu, köhnə Çin adətinin əksinə olaraq, çox-çox irəliyə təyin olundu.

Evlənəndən sonra Li-Fa Ah-Kimdən soruşdu: “İndi de görüm, anan o vaxt səni mağazada döyəndə nə üçün ağladın?”

“Mən ancaq buna görə ağladım” - Ah-Kim cavab verdi.

Li-Fa heç nə başa düşmədi. Mat-mat ona baxdı.

“Mən ağladım, - deyə Ah-Kim izah etməyə başladı. - Ona görə ki, birdən başa düşdüm, bu artıq anamın son günləridir. Mən ağladım, çünki hiss etdim, anamın artıq məni döyməyə gücü çatmır. Mən məhz buna görə ağladım, mənim ətirli yasəmənım. Yalnız bu səbəbdən ağladım”.